

Czesława Pilarska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ROLA PAŃSTWA W PROCESIE TWORZENIA I ROZWOJU STRUKTUR KLASTROWYCH W POLSCE

1. Wstęp

Głównym wyzwaniem, przed jakim stoi obecnie polska gospodarka, jest globalizacja oraz związane z nią zagrożenie w postaci kryzysu finansowego¹. Jego wystąpienie obserwuje się w gospodarce światowej od połowy 2007 r., kiedy to na skutek zbyt liberalnej polityki pieniężnej i kredytowej prowadzonej w Stanach Zjednoczonych zbankrutowały dwa fundusze inwestycyjne banku Bear Stearns, a następnie we wrześniu 2008 r. czwarty co do wielkości bank inwestycyjny w USA – Lehman Brothers.

Zarówno globalizacja, jak i negatywne skutki światowego kryzysu finansowego, które w przypadku Polski przekładają się na spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego, powodują zaostrzenie się konkurencji. W ekonomii klasycznej terminu konkurencyjność używano wyłącznie w odniesieniu do sfery mikroekonomicznej, a mianowicie do rywalizacji pomiędzy przedsiębiorstwami, obecnie jednak do walki konkurencyjnej stanęły także układy terytorialne, a mianowicie: miasta, gminy, re-

---

¹ Proces globalizacji umożliwił na niespotykaną dotąd skalę ekspansję rynków pieniężnych, czego skutkiem są powtarzające się od 1997 r. w różnych częściach świata kryzysy finansowe. Szybki rozwój nowych generacji instrumentów finansowych oderwanych od realnych procesów gospodarczych spowodował dużą wrażliwość tych rynków na zmiany zaufania społecznego. Kryzysy finansowe stanowią zagrożenie nie tylko dla samego procesu globalizacji, bo jeśli będą głębokie i często będą się powtarzać, to mogą spowodować odwrót krajów od tendencji globalizacyjnych w gospodarce. Są one jednak niebezpieczne przede wszystkim z uwagi na groźbę upowszechnienia się recesji w różnych krajach świata, szczególnie zaś w tych gospodarkach, które znajdują się na niższym poziomie rozwoju i nie mają ani dostatecznych środków, ani też wypracowanych skutecznych mechanizmów do walki z tym zjawiskiem (zob. Z. Sadowski, *Transformacja i rozwój*, PWE, Warszawa 2005, s. 326). Spadek produkcji i popytu na terenie USA w warunkach globalizacji pociąga za sobą spadki produkcji również na innych obszarach. Można zatem stwierdzić, że to, co stanowiło niekwestionowaną zaletę procesu globalizacji, a mianowicie istnienie ściślejszej współzależności ekonomicznej pomiędzy indywidualnymi krajami i rynkami, w sytuacji kryzysu okazuje się być poważną słabością, ponieważ negatywnych skutków kryzysu nie da się ograniczyć wyłącznie do kraju, w którym został on zapoczątkowany.

giony oraz kraje. Sprostanie konkurencji w skali globalnej zwiększa zapotrzebowanie na aktywność gospodarczą państwa. Wzmocnienie konkurencyjności kraju jest funkcją budowanej przez niego pozycji i przewagi technologicznej. W procesie tym podstawową rolę odgrywają innowacje polegające na ciągłym wytwarzaniu nowej wiedzy i przygotowywaniu jej do praktycznych zastosowań². Aby Polska mogła się stać krajem bardziej konkurencyjnym na arenie międzynarodowej, musi stworzyć sprawny system innowacyjny dystrybuujący wiedzę, czyli przyspieszający procesy uczenia się w gospodarce. W jego skład wchodzi wzajemnie powiązane instytucje sektora publicznego i prywatnego, ośrodki naukowo-badawcze oraz przedsiębiorstwa generujące wiedzę³. Współpraca, współdziałanie oraz interakcje zachodzące między tymi podmiotami połączonymi siecią powiązań umożliwiają powstanie synergicznych efektów, które tworzą wartość dodaną. Jest to możliwe dzięki wprowadzeniu nowych form organizacji przedsiębiorstw i ich ścisłej współpracy z otoczeniem, czyli budowaniu struktur typu klastrowego. Struktury te, charakterystyczne dla krajów rozwiniętych, mają kluczowe znaczenie w kreowaniu i rozprzestrzianiu się nowych technologii, które prowadzą do powstania technologicznie zaawansowanych produktów i usług, tym samym przyczyniając się do wzrostu potencjału innowacyjnego tych krajów, a co za tym idzie – ich konkurencyjności.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie roli, jaką może odegrać państwo w tworzeniu i upowszechnieniu się w polskiej gospodarce struktur klastrowych uznawanych za najbardziej dojrzałą formę organizacji produkcji z punktu widzenia zdolności do generowania i utrzymania przewagi konkurencyjnej.

2. Kwestie definicyjne

W literaturze przedmiotu nie ma jednej powszechnie obowiązującej definicji opisującej strukturę klastra. Ekonomistą, który poświęcił wiele uwagi problematyce klastrów, jest M.E. Porter. Zgodnie z zaproponowaną przez niego definicją przez pojęcie klastra rozumie się geograficzną koncentrację wzajemnie powiązanych ze

² Według OECD i Eurostatu innowacje definiuje się jako wdrożenie nowego lub istotnie udoskonalonego produktu (dobra lub usługi), procesu, zastosowanie nowej metody w zakresie marketingu, organizacji działalności biznesowej, organizacji miejsca pracy lub wprowadzenie nowych rozwiązań w relacjach zewnętrznych, *Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, Third edition, OECD/Eurostat, 2005, s. 46.

³ Narodowy System Innowacji (*National Innovation System – NIS*) – to zespół instytucji, które zarówno indywidualnie, jak i wspólnie przyczyniają się do rozwoju i dyfuzji nowych technologii oraz tworzą konstrukcję, w ramach której rząd formułuje i wdraża politykę wpływającą na procesy innowacyjne w gospodarce. Powiązane ze sobą w ramach tego systemu instytucje tworzą, przechowują oraz transferują wiedzę i umiejętności, a także narzędzia (*artefacts*) definiujące nowe technologie. Stopień innowacyjności gospodarki zależy w dużej mierze nie od indywidualnie funkcjonujących instytucji (firm, ośrodków badawczych, szkół wyższych) działających w odizolowaniu, ale od tego, czy i jak potrafią one wzajemnie współdziałać jako element wspólnego systemu tworzenia i wykorzystania wiedzy, a także od ich interakcji z instytucjami o charakterze społecznym (takimi jak: wartości, normy, struktury prawne), zob. *Managing national innovation systems*, OECE, Paris 1999, s. 24.

sobą przedsiębiorstw, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, przedsiębiorstw działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń branżowych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale też współpracujących⁴. Ta specyficzna forma przestrzennej organizacji w przemyśle i usługach stanowi nowy sposób myślenia o kreowaniu konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw⁵. Dotychczasowi konkurenci mogą działać wspólnie w celu pokonywania powszechnie występujących ograniczeń i problemów związanych z infrastrukturą czy też sieciami dostaw. Współpraca może dotyczyć np. promocji w zakresie wyrobów i usług, co umożliwi bardziej efektywne zdobywanie nowych rynków zbytu. Prowadzenie wspólnych przedsięwzięć umożliwia także firmom osiąganie korzyści płynących ze wzajemnej wymiany informacji. Istotą klastrow jest przede wszystkim rozwój przedsiębiorczości w oparciu o sieci kooperujących firm, a nie indywidualnie działające przedsiębiorstwa. Występowanie wzajemnych powiązań w ramach klastra generuje specjalistyczne umiejętności wśród podmiotów aktywnie uczestniczących w transakcjach biznesowych, przyczynia się także do poszerzania wiedzy, kreuje współzawodnictwo w procesie innowacyjnym, a ponadto sprzyja kooperacji instytucji z przedsiębiorstwami. Długotrwałe relacje pomiędzy partnerami (uczestnikami klastra) mogą się rozwijać przede wszystkim na bazie zaufania i to one sprawiają, że wartości są generowane dla różnych uczestników znajdujących się w strukturze klastra. Należy jednak zauważyć, że relacje te mogą być utrzymane tylko w sytuacji, gdy wszyscy partnerzy dążą do osiągnięcia tego samego celu i korzystają wzajemnie ze swoich kluczowych kompetencji, niezbędnych do tworzenia wartości. Budowanie ścisłych relacji opartych na zaufaniu wymaga także terytorialnej bliskości partnerów. W koncepcji klastra podkreśla się znaczenie usytuowania firm w konkretnym miejscu i powiązania ich z konkretnym otoczeniem. Wcześniej sądzono, że wybór miejsca do prowadzenia działalności przez firmy nie jest istotny z punktu widzenia uzyskiwania przez nie przewagi konkurencyjnej, ponieważ szybki rozwój technologii, szczególnie informatycznych, zapewnia sprawną komunikację pomiędzy nimi⁶. Jednakże, jak zauważają E. Learnear i M. Storper, nieformalne relacje między firmami tylko częściowo mogą mieć charakter elektroniczny. Ich zdaniem, podstawowym fundamentem dla budowy zaufania powinny być realne więzi międzyludzkie⁷.

⁴ M.E. Porter, *On competition*, Harvard Business School Press, Boston 1998, s. 200 oraz M.E. Porter, *Location, competition and economic development: local clusters in a global economy*, „Economic Development Quarterly” 2000, vol. 14, no. 1, s. 15-34.

⁵ E. Bojar, M. Bojar, T. Żminda, *Klasy a bezpośrednio inwestycje zagraniczne*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2007, nr 10, s. 3.

⁶ S. Kraus, M. Clarkson, M.A. Wdowiak, M. Fink, *Zastosowanie diamentowego modelu przewagi konkurencyjnej Portera w identyfikacji potencjału innowacyjnego regionów*, „Organizacja i Kierowanie” 2008, nr 2 (132), s. 21.

⁷ E. Learnear, M. Storper, *The economic geography of the Internet age*, „Journal of International Business Studies” 2001, vol. 32 (4), s. 641-665.

Na podobnych założeniach co Porterowska koncepcja klastra opiera się także definicja zaproponowana przez S.A. Rosenfelda. Według niego klaster obejmuje grupę geograficznie skoncentrowanych współzależnych przedsiębiorstw z czynnymi (aktywnymi) kanałami (*active channels*) dla transakcji biznesowych, łączności i dialogu, które wspólnie wykorzystują pojawiające się okazje (*opportunities*) i wspólnie reagują na istniejące zagrożenia (*threats*). Definicja ta podkreśla, że aktywne kanały zapewniające łączność pomiędzy firmami są równie ważne jak sama ich koncentracja i bez nich nawet masa krytyczna firm⁸ zlokalizowanych na danym terenie lub system społeczny nie wystarczą do określenia istniejącej struktury mianem klastra. Zdaniem autora, to nie wielkość ani też możliwości (*capabilities*) firm stanowią klucz do uzyskania efektów synergii prowadzących do wzrostu konkurencyjności, kluczem tym jest dynamika występująca wewnątrz klastra⁹.

Definicję klastra w ujęciu Portera zaadaptowała do swoich potrzeb także Komisja Europejska, która dokonując przeglądu dostępnych definicji, stwierdziła, że większość z nich opiera się na idei bliskiego sąsiedztwa (*proximity*), funkcjonowania sieci (*networking*) oraz specjalizacji (*specialisation*). Według Komisji Europejskiej klastrami są geograficznie zamknięte grupy powiązanych sieciowo niezależnych przedsiębiorstw i kooperujących z nimi instytucji działających w konkretnej dziedzinie, połączonych wspólnymi technologiami i umiejętnościami. Klastry funkcjonują zwykle na określonym geograficznie obszarze, ponieważ ułatwia to znacznie proces komunikowania się pomiędzy uczestnikami klastra, a także stwarza możliwości w zakresie logistycznych i personalnych interakcji¹⁰. Działalność klastrowa zazwyczaj skoncentrowana jest w danym regionie, jednakże czasami występują one także w pojedynczych miastach. Najczęściej oddziałują na środowisko lokalne, ale mogą mieć również wymiar globalny. Struktury typu klastrowego mogą być zinstytucjonalizowane, mieć własnych klastrowych managerów, lub też współpraca w nich może przyjmować charakter nieformalny. Mogą funkcjonować w sektorach zarówno tradycyjnych, jak i naukochołnych¹¹. Współpraca w ramach klastrowych często wykracza poza pojedyncze sektory. Większość współczesnych klastrowych ma zazwyczaj wielosektorowy charakter¹². W ich skład wchodzi firmy zaliczające się do sektorów znajdujących w dalszej części łańcucha wartości, tzn. obejmują one również kanały

⁸ Pod pojęciem masy krytycznej klastra rozumie się niezbędną ilość firm i powiązanych z nimi instytucji wchodzących w skład klastra, umożliwiającą osiągnięcie efektu synergii polegającego m.in. na: dyfuzji wiedzy i technologii, zwiększeniu wydajności uczestników klastra dzięki koncentracji zasobów, tworzeniu nowych umiejętności oraz przyciąganiu nowych zasobów i przedsiębiorstw do danej lokalizacji.

⁹ S.A. Rosenfeld, *Bringing business clusters into the mainstream of economic development*, „European Planning Studies” 1997, vol. 5, no.1, s. 10.

¹⁰ *Final report of the expert group on expert group on enterprise clusters and networks*, European Commission Enterprise Directorate-General, Bruksela 2003, s. 15.

¹¹ Tamże, s. 9.

¹² M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 254-255.

dystrybucji i klientów¹³. Klastry zbudowane na relacjach w ramach łańcucha wartości nazywane są klastrami wertykalnymi (*vertical clusters*). Charakteryzują się one tym, że w procesie przechodzenia produktu z firmy do firmy rośnie jego wartość dodana, ponadto zmniejszają się koszty transakcyjne w wyniku optymalizacji poszczególnych faz procesu produkcji, a zasadniczą rolę w klastrze odgrywa jedna wiodąca firma (lider) – zazwyczaj jest nią ta firma, która produkuje wyrób finalny. Rozwój firm w ramach pionowych powiązań zwiększa się dzięki odpowiedniej polityce opartej na kombinacji elementów i czynników innowacyjnych¹⁴. Przykładami klastrów o wertykalnej strukturze są klastry występujące np. w przemyśle motoryzacyjnym lub przemyśle meblarskim. Oprócz klastrów wertykalnych występują także klastry horyzontalne (*horizontal clusters*), tzn. o powiązaniach poziomych. Obejmują one firmy działające w ramach różnych sektorów, korzystające ze wspólnych kanałów dostaw lub produkujące komplementarne wyroby i usługi. Poziome łańcuchy rozpoznaje się na podstawie korzystania przez firmy z podobnych wyspecjalizowanych nakładów, technologii lub innych powiązań zaopatrzeniowych¹⁵. Celem funkcjonowania klastrów o strukturze poziomej jest wzmocnienie konkurencyjności zarówno firm prywatnych, jak i państwowych. Członkowie klastra w równym stopniu realizują swoje interesy. Regułą struktur powiązanych poziomo jest to, że skupiają się one wokół konkretnego, wspólnego celu najczęściej w zakresie sektora usług (np. turystycznych czy gastronomicznych). Klastry o horyzontalnej strukturze są trudniejsze do utrzymania i mogą funkcjonować wówczas, gdy firmy przyłączają się do dużego międzynarodowego lub krajowego przedsiębiorstwa. Głównym powodem dbałości władz o ich funkcjonowanie jest to, że przyczyniają się one do osiągnięcia celu w postaci rozwoju regionalnego¹⁶.

Zarówno sektorowa, jak i geograficzna koncentracja firm działających w ramach klastra została podkreślona także w definicji UNIDO. Zgodnie z nią klastr łączy sektorowo i terytorialnie skoncentrowane firmy, które produkują i sprzedają podobne lub komplementarne wyroby, a także stają w obliczu wspólnych wyzwań oraz szans (okazji) rynkowych. Według UNIDO ta koncentracja firm sprzyja pojawianiu się pozytywnych efektów zewnętrznych w postaci wyłonienia specjalistycznych dostawców surowców i komponentów, prowadzi do wzrostu specyficznych umiejętności w ramach sektorów oraz stymuluje rozwój specjalistycznych usług w dziedzinie techniki, marketingu oraz finansów¹⁷.

¹³ E.M. Bergman, D. Charles, P. Hertog, *In pursuit of innovative clusters*, [w:] *Innovative clusters. Drivers of National Innovation Systems*, OECD, Paris 2001, s. 10.

¹⁴ W. Hegedus, *Theoretical approach to clusters and applied cluster policy*, „Development & Finance: Quartely Hungarian Economic Review”, Jun. 2008, iss. 2, s. 80. Więcej na temat polityki państwa oraz możliwej do zastosowania przez firmy strategii w zależności od rodzaju klastrów, wertykalnych bądź też horyzontalnych, piszą J. Whalley i P. Hertog w: *Clusters, innovation and RTOs – a synthesis of the findings from the RISE cluster studies*, University of Strathclyde, Dialogic, Glasgow 2000, s. 13.

¹⁵ M.E. Porter, *Porter...*, s. 249.

¹⁶ W. Hegedus, wyd. cyt., s. 80.

¹⁷ *Development of clusters and networks of SMEs*, United Nations Industrial Development Organization, Vienna 2001, s. 9.

Zagadnienie związane z klastrami jest widoczne także w polskiej literaturze przedmiotu¹⁸. Wśród badaczy problemu nie ma jednak zgodności co do samej nazwy. Angielskie słowo *cluster*, poza spolszczoną wersją „klastery”, tłumaczone jest także jako skupisko, grono, wiązka przemysłowa, lokalny system produkcji, a także kompleks przemysłowy¹⁹. Wydaje się, że w praktyce gospodarczej powinna obowiązywać jedna nazwa tej nowej formy organizacji przedsiębiorstw, a mianowicie klastery²⁰. Takim pojęciem posługują się bowiem w Polsce, w stosunku do omawianej struktury, instytucje. Na przykład Główny Urząd Statystyczny definiuje klastery²¹, jako sieci powiązanych przedsiębiorstw, ich dostawców i klientów, instytucji naukowych i edukacyjnych, specjalnych agencji rządowych i tzw. instytucji pomostowych, świadczących usługi techniczne i konsultacyjne, oraz instytucji finansowych i ubezpieczeniowych²². Takiego określenia używa także Ministerstwo Gospodarki, które przez pojęcie klastra rozumie przestrzenną i sektorową koncentrację podmiotów działających na rzecz rozwoju gospodarczego lub innowacyjności z udziałem co najmniej dziesięciu przedsiębiorców, w tym mikroprzedsiębiorców, małych lub średnich przedsiębiorców, wykonujących działalność gospodarczą na terenie jednego lub kilku sąsiednich województw, konkurujących i współpracujących w tych samych lub pokrewnych branżach oraz powiązanych rozbudowaną siecią relacji o formalnym i nieformalnym charakterze, przy czym co najmniej połowę podmiotów funkcjonujących w ramach klastra stanowią mikroprzedsiębiorcy, mali lub średni przedsiębiorcy. Podmioty wchodzące w skład klastra muszą posiadać siedzibę, a w przypadku przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną – miejsce zamieszkania na terytorium Polski²³.

Na podstawie zaprezentowanych definicji można stwierdzić, że nie każdą strukturę skupionych przestrzennie wokół określonych zasobów firm, wykonujących podobne produkty można nazwać strukturą typu klastrowego. Aby tak było, pomiędzy tymi firmami muszą istnieć układy partnerskie oraz sieć licznych i efektywnych powiązań, umożliwiających poza istniejącą konkurencją także nawiązanie współpracy.

¹⁸ Zob. *Klaster. Innowacyjne wyzwanie dla Polski*, red. S. Szultka, IBnGR, Gdańsk 2004; M. Go-rynia, B. Jankowska, *Wpływ klastrow na konkurencyjność i internacjonalizację przedsiębiorstw*, „Gospodarka Narodowa” 2007, nr 7-8 oraz tych samych autorów *Koncepcja klastrow jako sposób regulacji zachowań gospodarczych*, „Ekonomista” 2007, nr 3.

¹⁹ T. Brodzicki, S. Szultka, *Koncepcja klastrow a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 4 (110), s. 54-55.

²⁰ Tamże, s. 55.

²¹ Pojęcie klastery pojawiło się dopiero w publikacji GUS z 2008 r., wcześniej strukturę tę określano mianem skupisk, por. *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1998-2000*, GUS, Warszawa 2002, s. 154 oraz *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004-2006*, GUS, Warszawa 2008, s. 7.

²² *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w sektorze usług w latach 2001-2003*, GUS, Warszawa 2005, s. 132.

²³ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 1 września 2008 r. (DzU z dnia 5 września 2008 r.).

Istotne znaczenie ma też współdziałanie z kręgiem instytucji i środowiskiem naukowym istniejącym w danym otoczeniu. W Polsce dodatkowym ograniczeniem jest występowanie w klastrze co najmniej 10 firm, w tym 5 z sektora małego biznesu.

3. Funkcjonowanie klastrów w Polsce

Proces tworzenia klastrów w Polsce ma niedługą historię. Pierwszy z nich został zidentyfikowany w wyniku badań przeprowadzonych w latach 2000-2001 przez Instytut Badań na Gospodarkę Rynkową. Był to klaster funkcjonujący w zakresie zaawansowanych technologii, rozpoznany na terenie województwa pomorskiego. Badanie zostało przeprowadzone drogą telefoniczną wśród 48 firm komputerowych, biotechnologicznych, elektronicznych, telekomunikacyjnych oraz automatyki przemysłowej. Firmy pochodziły z 4 sektorów. Przeprowadzonym badaniem objęto w sumie 30% wszystkich firm działających w tych sektorach²⁴. Rozpoznany przez IBnGR klaster znajdował się dopiero w pierwszej fazie rozwoju, tj. w fazie embryonalnej²⁵.

Zainicjowane przez IBnGR badania dały początek następnym i do 2002 r. przeprowadzono trzy kolejne analizy w różnych częściach kraju²⁶. I tak w regionie świętokrzyskim zidentyfikowano klaster budowlany. Ujawnienie załączka struktury klastrowej było wynikiem przeprowadzonych przez Uniwersytet Świętokrzyski 100 wywiadów i 290 ankiet wśród firm i instytucji (banków, dostawców, władz samorządowych) połączonych z przemysłem. Następnie w województwie mazowieckim Instytut Rozwoju Regionalnego zbadał 55 firm wydawniczych i drukarskich, w wyniku czego doszło do zidentyfikowania klastra poligraficznego. Natomiast ostatnie z wymienionych badań przeprowadzono na obszarach wiejskich w województwie lubelskim. W tym przypadku ujawniono pewne formy ściślejszej kooperacji (głównie poprzez stowarzyszenia i zrzeszenia branżowe) w dziedzinie agroturystyki.

Obecnie w Polsce funkcjonuje ponad 30 klastrów mających formalną strukturę organizacyjno-prawną (tab. 1).

²⁴ E. Wojnicka, T. Brodzicki, S. Szultka, *Business clusters. Promoting enterprise in Central and Eastern Europe: Poland*, OECD, 2005, s. 112-113.

²⁵ Faza embryonalna klastra (*embryonic cluster*) jest pierwszą z czterech faz cyklu życia klastra. Po niej następują w miarę rozwoju klastra w kolejności następujące fazy: wzrostowa (*established cluster*), dojrzała (*mature cluster*) oraz schyłkowa (*declining cluster*), zob. *A practical guide to cluster development*, DTI, London 2004, s. 11. Zob. także M.P. Menzel, D. Fornahl, *Cluster life cycles – dimension and rationales of cluster development*, Conference on „Geography, Innovation and Industrial Dynamics”, Denmark 2007, s. 5-11; <http://www.2druid.dk/conferences/viewpaper>, data dostępu 28.04.09.

²⁶ Zob. Z. Olesiński, A. Predygiel, *Identyfikacja i analiza grona na przykładzie grona w regionie świętokrzyskim*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 3; W. Dziemianowicz, K. Olejniczak, *Grona przedsiębiorczości w aglomeracji warszawskiej*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 2002 oraz B. Szymoniuk, *Klastry wiejskie na Lubelszczyźnie*, Politechnika Lubelska, Lublin 2002, maszynopis powielony.

Tabela 1

Lp.	Nazwa klastra oraz data utworzenia	Rodzaj prowadzonej działalności (branża)	Lokalizacja (województwo)
1	2	3	4
1	Tarnowski Klaster Przemysłowy – Plastikowa Dolina (1999)	chemikalia i wyroby chemiczne oraz z tworzyw sztucznych	małopolskie
2	Klaster Medycyna Polska Południowy Wschód (2004)	produkcja aparatury medycznej, usługi uzdrowiskowe i turystyczne	małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie
3	Małopolski Klaster Technologii Informatycznych (2006)	technologie informatyczne	małopolskie
4	Klaster Multimediów i Systemów Informatycznych – Multiklaster (2006)	technologie multimedialne i informatyczne	małopolskie
5	Małopolski Klaster Informatyczny – e-klaster (2005)	technologie informatyczne	małopolskie
6	Klaster Wzgórza Nowych Technologii NT Hills (2007)	stwarzanie przestrzeni dla rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw	małopolskie, śląskie
7	Innowacyjny Śląski Klaster Czystych Technologii (2005)	czyste technologie węglowe	śląskie
8	Śląski Klaster Inteligentny System Zarządzania Transportem Publicznym (2006)	branża transportowa	śląskie
9	Śląski Klaster Drzewny (2008)	branża drzewna	śląskie
10	Śląski Klaster Wodny (2009)	branża wodno-kanalizacyjna	śląskie
11	Pleszewski Klaster Kotlarski (2005)	branża grzewcza	wielkopolskie
12	Wielkopolski Klaster Chemiczny (2006)	branża chemiczna	wielkopolskie
13	Wielkopolski Klaster Meblarski (2006)	branża meblarska	wielkopolskie
14	Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny (2008)	branża teleinformatyczna	wielkopolskie
15	Kościerski Klaster Budownictwa Pasywnego (2007)	branża budowlana	pomorskie
16	Bałtycki Klaster Ekoenergetyczny (2007)	wytwarzanie energii cieplej i elektrycznej w oparciu o odnawialne źródła energii	pomorskie
17	Bydgoski Klaster Przemysłowy (2006)	branża tworzyw sztucznych	kujawsko-pomorskie
18	Zachodniopomorski Klaster Morski (2008)	wdrażanie rozwiązań innowacyjnych w gospodarce morskiej	zachodniopomorskie
19	Zielona Chemia Zachodniopomorski Klaster Chemiczny (2007)	branża chemiczna	zachodniopomorskie

1	2	3	4
20	Mazowiecki Klaster Druku i Reklamy „Kolorowa Kotlina” (2008)	branża poligraficzno-reklamowa	mazowieckie
21	Mazowiecki Klaster Lotniczy (2008)	branża lotnicza oraz energia odnawialna	mazowieckie
22	Klaster Kosmiczny Mazovia (2007)	techniki satelitarne i technologie kosmiczne	mazowieckie
23	Dolina Lotnicza (2003)	branża lotnicza	podkarpackie
24	Podkarpacki Klaster Informatyczny (2006)	branża informatyczna	podkarpackie
25	Avia Splot (2008)	branża lotnicza	podkarpackie
26	Podlaski Klaster Obróbki Metali (2007)	metale i ich przetwórstwo	podlaskie
27	Podlaski Klaster Spożywczy (2007)	branża rolno-spożywcza	podlaskie
28	Podlaski Klaster Piekarniczy (2007)	branża piekarnicza	podlaskie
29	Dolina Ekologicznej Żywności (2006)	ekologiczne produkty rolne	lubelskie
30	Lubelskie Drewno – Regionalny Klaster w Lublinie (2007)	branża drzewna	lubelskie
31	Lubelskie Żagle – Klaster Regionalny (2008)	branża szkutnicza i turystyczna	lubelskie
32	Klaster Drzewny (Meblarski) (2008)	branża drzewna i meblarska	warmińsko-mazurskie

Źródło: zestawienie własne na podstawie: T. Brodzicki, P. Tamowicz, *Propozycja instrumentu służącego zwiększeniu stopnia transferu wiedzy i technologii w ramach inicjatyw klastrowych*, Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2008, s. 16-18; *Rozwój struktur klastrowych w Polsce wschodniej. Raport*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007 oraz strony internetowe poszczególnych klastrów, data dostępu 22.04.09.

Jak wynika z powyższego zestawienia, ponad połowa zidentyfikowanych w Polsce klastrów funkcjonuje w sektorach zaawansowanych technologii. Jest to pozytywne zjawisko, gdyż sektory te są bardziej naturalnym środowiskiem dla istnienia klastrów niż sektory tradycyjne. Działające w ramach tych sektorów firmy charakteryzują się bowiem większą wydajnością pracy i efektywnością realizowanych inwestycji, ponoszą większe wydatki na badania i rozwój, częściej współpracują ze środowiskiem naukowym i są bardziej zorientowane na wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań²⁷. Ponadto w przypadku firm działających w środowisku zaawansowanych technologii łatwiej jest o czynne kanały przepływu informacji. Wśród takich firm, mimo że ze sobą konkurują, możliwość nawiązania współpracy jest zatem większa. Aby jednak innowacyjność mogła rozprzestrzenić się w obrębie całego klastra, potrzebna jest odpowiednia ilość powiązań, między wchodzącymi w jego skład jednostkami. W przypadku polskich klastrów liczba przedsiębiorstw zaangażowanych w poszczególne inicjatywy jest bardzo mała (od kilkunastu do kilkudziesięciu podmiotów). Słabością funkcjonujących w Polsce klastrów jest także znikomy udział sektora naukowo-badawczego w realizowanych w ramach struktur klastrowych projektach. Mimo że formalnie uczestnictwo w nich zgłaszało po kilka uczelni czy też jednostek PAN, jednak siła realnych powiązań świata nauki z sferą biznesu jest niewielka. Z obserwacji funkcjonujących dotychczas klastrów w Polsce wynika także, że czynnikiem decydującym o współpracy w ramach klastra nie jest zazwyczaj chęć uzyskania wysokiego poziomu konkurencyjności, mierzonego wzrostem ilości eksportowanych dóbr, ale raczej scalenie rozproszonego środowiska biznesowego celem osiągnięcia pewnych korzyści krótko- lub średniookresowych²⁸. Niewykluczone również, że część inicjatyw klastrowych została podjęta wyłącznie koniunkturalnie, dla uzyskania dostępu do środków unijnych, bez nawiązywania głębszej współpracy między uczestnikami klastra. Ponadto część ujawnionych w Polsce klastrów nie jest efektem inicjatywy oddolnej, czyli poszczególnych firm świadomych korzyści wynikających ze współpracy z konkurentami, ale rezultatem decyzji odgórnych, np. stanowiących fragment budowania regionalnej strategii innowacji (Dolina Ekologicznej Żywności), mających na celu integrowanie środowiska naukowego ze środowiskiem biznesu (Wielkopolski Klaster Chemiczny) czy też zwrócenie uwagi na zagrożenia wynikające z zanieczyszczenia środowiska i zapobieganie temu zjawisku (Śląski Klaster Czystych Technologii Węglowych). W takiej sytuacji może występować niski stopień identyfikacji firm z klastrem i niechęć do podążania wspólną ścieżką rozwoju. Należy zaznaczyć, że nie ma nic złego w tym, że klastry są tworzone z inicjatywy władz publicznych, jeśli jednak w danym otoczeniu nie ma sprzyjającego klastrom środowiska biznesowego, sztuczne tworzenie struktur tego typu może zakończyć się niepowodzeniem. Klastry, jak zauważa Komitet Regionów, mają ten-

²⁷ E. Wojnicka, T. Brodzicki, S. Szultka, wyd. cyt., s. 119.

²⁸ T. Brodzicki, P. Tamowicz, wyd. cyt., s. 15.

dencję do rozwijania się w sposób naturalny i państwo nie powinno inicjować ich tworzenia od podstaw²⁹.

Pomimo słabości, jakimi charakteryzują się niedojrzałe jeszcze struktury klastrowe w Polsce, warto je rozwijać, ponieważ są one źródłem wielu korzyści nie tylko dla samych uczestników klastra, ale także dla regionu i kraju, w którym funkcjonują³⁰. Korzyści te dostrzegła Unia Europejska, która wspierając politykę opartą na klastrach (*cluster-based policy*)³¹, oczekuje, że w wyniku jej realizacji dojdzie do wzrostu konkurencyjności, zatrudnienia, spójności oraz zbudowania gospodarek opartych na wiedzy wśród państw członkowskich³². Polska, jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej, zobligowana jest zatem do opracowania i wdrożenia polityki stymulującej rozwój struktur klastrowych w naszym kraju. Zadanie to wymaga zwiększonej aktywności ze strony państwa, ponieważ Polska znajduje się na niższym poziomie rozwoju gospodarczego w porównaniu z krajami „piętnastki”, dysponuje mniej sprawnymi instytucjami, a także mniejszym potencjałem innowacyjnym i kapitałem społecznym, tj. czynnikami niezbędnymi do rozwoju klastrów.

4. Rola państwa w tworzeniu i rozwoju klastrów w Polsce

W Polsce jak na razie nie jest prowadzona żadna odrębna polityka w zakresie rozwoju klastrów, nie ma też osobnego dokumentu rządowego, który mówiłby o polityce klastrowej wprost. Traktuje się ją jako część polityki innowacyjnej³³. Zagadnienia związane z klastrami znajdują się w dokumentach strategicznych dotyczących innowacji. Według Ministerstwa Gospodarki, klastry są niezwykle ważnym instrumentem służącym zwiększeniu konkurencyjności polskiej gospodarki, ale niewymagającym odrębnego traktowania, gdyż instrument ten łączy w sobie trzy rodzaje innych polityk, a mianowicie: innowacyjnej, związanej z rozwojem regionalnym oraz ze sferą badawczo-rozwojową.

²⁹ Zob. *Opinia Komitetu Regionów – Klastry i polityka dotycząca klastrów* (2008/C 257/12), „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 9 października 2008 r.

³⁰ Potencjalne korzyści, jakie dla lokalnej, regionalnej oraz narodowej gospodarki przynosi funkcjonowanie systemu produkcji typu klastrowego, zostały omówione przez T. Brodzickiego i S. Szultkę w: *Koncepcja klastrów...*, s. 48-49.

³¹ Polityka oparta na klastrach obejmuje zespół instrumentów wykorzystywanych przez władze różnych szczebli do podnoszenia poziomu konkurencyjności gospodarki poprzez stymulowanie istniejących bądź tworzenie nowych systemów klastrowych, przede wszystkim na szczeblu regionalnym. T. Brodzicki, S. Szultka, P. Tamowicz, współpraca: E. Wojnicka, *Polityka wspierania klastrów, Niebieskie Księgi. Rekomendacje*, IBnGR, Gdańsk 2004, nr 11, s. 16. Różne modele polityki opartej na klastrach, stosowane w krajach Unii Europejskiej, zostały omówione przez K. Przybylską w opracowaniu pt.: *Polityka ekonomiczna w zakresie rozwoju klastrów*, [w:] *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, PTE, Kraków 2008, s. 137-138 oraz 143-148.

³² Ch. Ketels, *European clusters*, „Innovative City and Business Regions” 2004, *Structural Change in Europe 3* (2004), s. 1.

³³ *Polska polityka klastrowa i udział Polski w Europejskim Aliansie Klastrów PRO INNO EUROPE*, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>, data dostępu: 23.04.09.

Pewne elementy polityki wspierania klastrów w Polsce znajdowały się w sektorowym programie operacyjnym „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006”, szczególnie zaś w częściach dotyczących rozwoju przedsiębiorczości i wzrostu innowacyjności poprzez wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu (Priorytet 1), wzmocnienia instytucji wspierających działalność przedsiębiorstw (Działanie 1.1) oraz wzmocnienia współpracy pomiędzy sferą badawczo-rozwojową a gospodarką (Działanie 1.4). Jednakże większą uwagę na konieczność wspierania i rozwoju klastrów w naszym kraju zwrócono tak naprawdę dopiero w dokumencie strategicznym pt. „Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007-2013”, który został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 4 września 2006 r. W dokumencie tym, w kierunku określonym jako „Infrastruktura dla innowacji” podkreślono znaczenie wspierania wspólnych działań przedsiębiorców o charakterze sieciowym, ukierunkowanych na realizację przedsięwzięć innowacyjnych. Działania te mają być realizowane m.in. poprzez:

- zwiększenie świadomości przedsiębiorców dotyczących korzyści płynących ze współpracy z jednostkami naukowymi oraz innymi przedsiębiorstwami,
- ustanowienie efektywnego partnerstwa publiczno-prywatnego,
- zapewnienie warunków do współpracy sieciowej,
- wsparcie rozwoju klastrów,
- wsparcie rozwoju platform technologicznych w zaawansowanych technologicznie sektorach³⁴.

Praktycznej realizacji wymienionych powyżej działań służy opracowany w ramach funduszy strukturalnych „Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013” (PO IG). Interwencje w ramach PO IG będą obejmowały bezpośrednie wsparcie dla przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu oraz jednostek naukowych świadczących przedsiębiorstwom usługi o wysokiej jakości, a także wsparcie systemowe zapewniające rozwój środowiska instytucjonalnego innowacyjnych przedsiębiorstw.

Z punktu widzenia rozwoju klastrów największe znaczenie, spośród 8 realizowanych w ramach PO IG osi priorytetowych, ma oś priorytetowa 5. „Dyfuzja innowacji”, gdyż jej celem jest zapewnienie przedsiębiorcom dostępu do odpowiedniej jakości usług i infrastruktury służących wzmocnieniu oraz wykorzystaniu ich potencjału innowacyjnego, a także wzmocnienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw poprzez rozwój powiązań kooperacyjnych.

W ramach 5 osi priorytetowej wspierane będą m.in. następujące działania:

- inwestycje i doradztwo związane z rozwojem powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym, w tym klastrów,
- kompleksowe wsparcie ośrodków innowacyjności (m.in. parków technologicznych, inkubatorów technologicznych, centrów transferu technologii) zlokalizowanych na obszarach o największym potencjale rozwojowym,

³⁴ *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006, s. 80.

- wsparcie budowy i rozwoju sieci otoczenia biznesu o znaczeniu ponadregionalnym oraz instytucji otoczenia biznesu o zasięgu ogólnokrajowym świadczących usługi w zakresie działalności innowacyjnej przedsiębiorców.

Łączna wielkość publicznych środków finansowych przeznaczonych na realizację PO IG w latach 2007-2013 wyniesie ok. 9,7 mld euro³⁵, w tym na realizację działań w ramach 5 osi priorytetowej 399 mln euro, na wspieranie inicjatyw klastrowych zaś zostanie wydanych ponad 100 mln euro³⁶. Struktury klastrowe znajdują się w grupie beneficjentów, którym udzielane jest bezzwrotne wsparcie w ramach dotacji.

Realizacja zadań wyznaczonych w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka powinna zaowocować w perspektywie długookresowej wzrostem ilości powiązań kooperacyjnych firm (w tym z jednostkami naukowymi), profesjonalizacją usług świadczonych przez instytucje okołobiznesowe oraz zwiększeniem świadomości przedsiębiorców w zakresie korzyści wynikających z tworzenia powiązań kooperacyjnych i tym samym powinna doprowadzić do stworzenia środowiska sprzyjającego powstawaniu i rozwojowi struktur klastrowych w naszym kraju.

Program ten realizowany w głównej mierze (w 85%) ze środków unijnych ma na celu udzielenie pomocy przede wszystkim nowo powstającym inicjatywom klastrowym, natomiast instrumentem polityki klastrowej finansowanym wyłącznie ze środków budżetu państwa i ukierunkowanym na rozwój już funkcjonujących w Polsce klastrów był program pilotażowy „Wsparcie na rozwój klastra” zrealizowany w 2007 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Wysokość środków finansowych, które były dostępne w ramach tego programu wynosiła ponad 3,5 mln zł, a intensywność dofinansowania kształtowała się na poziomie ok. 95% (projektodawcy musieli zapewnić jedynie 5% wkładu własnego). W ramach konkursu w programie pilotażowym zostało złożonych 49 wniosków na łączną kwotę 18 mln zł, z czego zostało wybranych 5 projektów o wartości ponad 1,5 mln zł³⁷.

Oprócz realizacji powyższych konkretnych programów rząd ma możliwość oddziaływania na rozwój klastrów w Polsce także w sposób pośredni. Ponieważ koncepcja klastrów polega na szerszym, bardziej dynamicznym spojrzeniu na konkurencję pomiędzy firmami i poszczególnymi lokalizacjami, opartym na efektywności i innowacyjności, dlatego też wszelkie działania ze strony rządu prowadzące do wzrostu intensywności, z jaką zasoby gospodarcze są przetwarzane w strumień dóbr materialnych, będą w tym względzie pożądane. Rozwojowi konkurencji opartej na dynamicznym doskonaleniu sprzyjają zatem działania rządu w następujących obszarach:

³⁵ Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 7.

³⁶ *Miliony na klastry*, <http://www.egospodarka.pl>, data dostępu 23.04.09.

³⁷ P. Kryjom, *Doświadczenia PARP z wdrażania instrumentów wspierających powiązania kooperacyjne (klastry)*, [w:] *Wspieranie rozwoju klastrów w Polsce i za granicą – doświadczenia i wyzwania*, red. M. Dzierżanowski, S. Szultka, IBnGR, Gdańsk 2008, s. 20-21.

- wspieranie i promowanie rozwoju edukacji, nauki i techniki tworzących potencjał wiedzy w kraju, zwiększenie nakładów na naukę oraz sferę B+R, organizowanie wyspecjalizowanych programów szkoleniowych i oświatowych,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorstw działających w dziedzinie zaawansowanych technologii,
- rozbudowa infrastruktury technicznej, szczególnie zaś łączności i transportu,
- przyciąganie bezpośrednich inwestycji zagranicznych³⁸,
- poprawa warunków funkcjonowania przedsiębiorstw poprzez tworzenie sprzyjającego otoczenia instytucjonalnego, w tym sprawnego systemu prawa,
- wspieranie rozwoju parków przemysłowych oraz specjalnych stref ekonomicznych, które często są naturalnymi załączkami klastrów³⁹.

W miarę dojrzewania struktur klastrowych w Polsce zmieniać się będą priorytety rządu. Początkowo istotne znaczenie mają działania na rzecz rozwoju infrastruktury, podnoszenia jakości kapitału ludzkiego czy też stworzenia sprawnie działającego systemu prawnego, natomiast w późniejszej fazie rola rządu polegać będzie bardziej na usuwaniu ograniczeń w rozwoju innowacji. Będzie też ona stopniowo maleć na rzecz podmiotów prywatnych przejmujących powoli rolę lidera w tym względzie.

5. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że na obecnym etapie tworzenia i rozwoju struktur klastrowych w Polsce rola państwa jest decydująca (szczególnie w kwestii finansowania), aczkolwiek rząd nie prowadzi żadnej odrębnej polityki opartej na klastrach. Powstaje pytanie, czy wprowadzanie takiej polityki, wzorem rozwiniętych państw, nie jest jednak przedwczesne. Wydaje się, że w kraju, w którym nie działają jeszcze dość skutecznie mechanizmy rynkowe, przedsiębiorcy borykają się z dużą ilością niespójnych przepisów prawnych, trudnościami związanymi z zakładaniem firmy, a także z egzekwowaniem prawa⁴⁰, wysiłki nale-

---

³⁸ Według M.E. Portera bezpośrednie inwestycje zagraniczne mogą być zarodkiem klastrów i mogą przyczyniać się także do ich rozwoju, M.E. Porter, *Porter...*, s. 311. O związkach, jakie występują między klastrami a bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi piszą także E. Bojar, M. Bojar, T. Żminda w: *Klasy a bezpośrednie inwestycje...*, s. 3-12.

³⁹ Zob. C. Pilarska, *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki ekonomicznej państwa*, [w:] *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, PTE, Kraków 2008, s. 76.

⁴⁰ Jak wynika z raportu Banku Światowego „Doing Business 2009”, oceniającego wpływ regulacji na rozwój przedsiębiorczości w 181 krajach, uruchomienie działalności gospodarczej w Polsce zajmuje przeciętnie 31 dni i wymaga 10 procedur, uzyskanie odpowiednich zezwoleń to czas 308 dni, przy 30 wymaganych procedurach, natomiast egzekwowanie umów w naszym kraju trwa aż 830 dni i potrzeba do tego 38 procedur. W 2009 r. w rankingu Doing Business, Polska uplasowała się na 76 pozycji, co oznacza, że spośród wszystkich nowych członków UE w Polsce są najgorsze warunki do prowadzenia działalności gospodarczej, zob. <http://www.doingbusiness.org/Documents/FullReport/2009>, data dostępu 29.04.09.

żałoby skoncentrować w pierwszej kolejności raczej na wyeliminowaniu tych barier. Następnym problemem, z którym w przypadku powoływania nowych inicjatyw klastrowych trzeba się zmierzyć, jest niski poziom kapitału społecznego⁴¹. Brak wzajemnego zaufania przedsiębiorców do siebie, niechęć do nawiązywania współpracy, strach przed nieuczciwym wykorzystaniem innowacyjnych rozwiązań przez konkurencję to z kolei bariery natury ludzkiej, które trzeba pokonać. Klastry bazują na zaufaniu, bez niego zainicjowane przez państwo struktury będą tylko sztucznym tworem, nieprzynoszącym zamierzonych korzyści. A jak duża jest waga tego problemu w Polsce, pokazują badania przeprowadzone przez J. Czapińskiego zawarte w „Diagnozie Społecznej 2007”, z których wynika, że Polska charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników zaufania interpersonalnego spośród krajów Unii Europejskiej⁴². Słabość więzi społecznych, brak zaufania, korupcja, nepotyzm, brak nieformalnych kontaktów to zdaniem J. Czapińskiego główne czynniki, które będą hamowały rozwój gospodarczy w Polsce w przyszłości⁴³.

Ewentualne wprowadzenie polityki opartej na klastrach wymagałoby także uprzedniego przeprowadzenia bardziej zaawansowanych badań w zakresie identyfikacji występujących w Polsce skupisk przedsiębiorstw, które mają szansę stać się klastrami⁴⁴. Bez takiego rozpoznania wprowadzanie polityki opartej na klastrach będzie nieskuteczne, gdyż może się okazać, że Polska nie dysponuje wystarczającym potencjałem do tworzenia kolejnych struktur tego typu na terenie naszego kraju. Niezbędne jest także monitorowanie już zidentyfikowanych struktur klastrowych celem zbadania osiągniętych przez nie wyników ekonomicznych.

W krajach Unii Europejskiej klastry traktowane są jako panaceum na wzrost konkurencyjności⁴⁵. Według ostatniego raportu, opracowanego przez Międzynarodowy Instytut Zarządzania w Lozannie (*International Institute for Management Development – IMD*), instytucji zajmującej się określaniem konkurencyjności poszczególnych krajów, Polska zajęła dalekie, 44 miejsce na 55 badanych krajów⁴⁶. Z tej perspektywy wspieranie rozwoju struktur klastrowych przez władze publiczne jest ze wszech miar wskazane. Aby jednak ta forma organizacji przedsiębiorstw mogła się w

⁴¹ Przez kapitał społeczny rozumie się konfigurację takich „miękkich” czynników kulturowych, jak: utrwalone tradycje, indywidualne i grupowe interesy, religijne i moralne normy postępowania, stosunek do prawa, psychospołeczne cechy ludzi, gotowość do podejmowania ryzyka oraz inwestowanie w przyszłość. Na kapitał społeczny składają się także nieformalne normy współpracy i zaufania oraz sieć istniejących stowarzyszeń. Kapitał społeczny kreują instytucje tworzące podstawy społeczeństwa obywatelskiego, zob. K. Bondyra, *Kapitał społeczny regionu*, [w:] *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, Wyższa Szkoła Bankowa, Poznań 1998, s. 115-118.

⁴² *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, s. 262-263.

⁴³ „Polityka” z 18 kwietnia 2009 r., s. 18-19.

⁴⁴ Pierwsze próby „zmapowania” polskiej gospodarki celem identyfikacji istotnych koncentracji przemysłowych pod kątem możliwości utworzenia klastrów podjął Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową w ramach realizacji projektu *Cluster mapping project*, zob. E. Wojnicka, T. Brodzicki, S. Szultka, wyd. cyt., s. 119-147.

⁴⁵ M. Gorynia, *Klastry – panaceum na konkurencyjność*, „Rzeczpospolita” z 21 marca 2008 r.

⁴⁶ *The World Competitiveness Yearbook 2008*, IMD, Lausanne 2008, s. 58.

Polsce w pełni rozwinąć, niezbędne jest dokończenie procesu urynkowienia i odbiurokratyzowania gospodarki, klastry bowiem, jak pokazują doświadczenia światowe, są charakterystyczne przede wszystkim dla dojrzałych gospodarek rynkowych.

Literatura

- A practical guide to cluster development*, DTI, London 2004.
- Bergman E.M., Charles D., Hertog P., *In pursuit of innovative clusters*, [w:] *Innovative clusters. Drivers of National Innovation Systems*, OECD, Paris 2001.
- Bojar E., Bojar M., Żminda T., *Klastry a bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*” 2007, nr 10.
- Bondyra K., *Kapitał społeczny regionu*, [w:] *Jaka Europa? Regionalizacja a integracja*, Wyższa Szkoła Bankowa, Poznań 1998.
- Brodzicki T., Szultka S., *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „*Organizacja i Kierowanie*” 2002, nr 4 (110).
- Brodzicki T., Szultka S., Tamowicz P., współpraca: E. Wojnicka, *Polityka wspierania klastrów, Niebieskie Księgi. Rekomendacje*, IBnGR, Gdańsk 2004, nr 11.
- Brodzicki T., Tamowicz P., *Propozycja instrumentu służącego zwiększeniu stopnia transferu wiedzy i technologii w ramach inicjatyw klastrowych*, Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2008.
- Development of clusters and networks of SMEs*, United Nations Industrial Development Organization, Vienna 2001.
- Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007.
- Dziemianowicz W., Olejniczak K., *Grona przedsiębiorczości w aglomeracji warszawskiej*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 2002.
- Final report of the expert group on expert group on enterprise clusters and networks*, European Commission Enterprise Directorate-General, Bruksela 2003.
- Gorynia M., Jankowska B., *Koncepcja klastrów jako sposób regulacji zachowań gospodarczych*, „*Ekonomista*” 2007, nr 3.
- Gorynia M., Jankowska B., *Wpływ klastrów na konkurencyjność i internacjonalizację przedsiębiorstw*, „*Gospodarka Narodowa*” 2007, nr 7-8.
- Gorynia M., *Klastry – panaceum na konkurencyjność*, „*Rzeczpospolita*” z 21 marca 2008.
- Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, Third edition, OECD/Eurostat, 2005.
- Hegedus W., *Theoretical approach to clusters and applied cluster policy*, „*Development & Finance: Quarterly Hungarian Economic Review*”, Jun. 2008, iss. 2.
<http://www.2druid.dk/conferences/viewpaper>.
- <http://www.doingbusiness.org/Documents/FullReport/2009>.
- Ketels Ch., *European clusters*, „*Innovative City and Business Regions*” 2004, Structural Change in Europe 3 (2004).
- Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006.
- Klastry. Innowacyjne wyzwanie dla Polski*, red. S. Szultka, IBnGR, Gdańsk 2004.
- Kraus S., Clarkson M., Wdowiak M.A., Fink M., *Zastosowanie diamentowego modelu przewagi konkurencyjnej Portera w identyfikacji potencjału innowacyjnego regionów*, „*Organizacja i Kierowanie*” 2008, nr 2 (132).
- Kryjom P., *Doświadczenia PARP z wdrażania instrumentów wspierających powiązania kooperacyjne (klastry)*, [w:] *Wspieranie rozwoju klastrów w Polsce i za granicą – doświadczenia i wyzwania*, red. M. Dzierżanowski, S. Szultka, IBnGR, Gdańsk 2008.

- Learnear E., Storper M., *The economic geography of the Internet age*, „Journal of International Business Studies” 2001, vol. 32 (4).
- Managing National Innovation Systems*, OECE, Paris 1999.
- Menzel M.P., Fornahl D., *Cluster life cycles – dimension and rationales of cluster development*, Conference on „Geography, Innovation and Industrial Dynamics”, Denmark 2007.
- Miliony na klastry*, <http://www.egospodarka.pl>.
- Olesiński Z., Predygiery A., *Identyfikacja i analiza grona na przykładzie grona w regionie świętokrzyskim*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 3.
- Opinia Komitetu Regionów – Klastry i polityka dotycząca klastrów* (2008/C 257/12), „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 9 października 2008 r.
- Pilarska C., *Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument polityki ekonomicznej państwa*, [w:] *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, PTE, Kraków 2008.
- Polska polityka klastrowa i udział Polski w Europejskim Aliansie Klastrów PRO INNO EUROPE*, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>.
- Porter M.E., *Location, competition and economic development: local clusters in a global economy*, „Economic Development Quarterly” 2000, vol. 14, no. 1.
- Porter M.E., *On competition*, Harvard Business School Press, Boston 1998.
- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- Przybylska K., *Polityka ekonomiczna w zakresie rozwoju klastrów*, [w:] *Państwo a rynek we współczesnej gospodarce. Wybrane problemy*, PTE, Kraków 2008.
- Rosenfeld S.A., *Bringing business clusters into the mainstream of economic development*, „European Planning Studies” 1997, vol. 5, no. 1.
- Rozwój struktur klastrowych w Polsce wschodniej. Raport*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Sadowski Z., *Transformacja i rozwój*, PWE, Warszawa 2005.
- Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
- Szymoniuk B., *Klastry wiejskie na Lubelszczyźnie*, Politechnika Lubelska, Lublin 2002, maszynopis powielony.
- Szymoniuk B., *Klastry wiejskie na Lubelszczyźnie – praktyka grupowej przedsiębiorczości*, „Organizacja i Kierowanie” 2003, nr 2 (112).
- The World Competitiveness Yearbook 2008*, IMD, Lausanne 2008.
- Whalley J., Hertog P., *Clusters, innovation and RTOs – a synthesis of the findings from the RISE cluster studies*, University of Strathclyde, Dialogic, Glasgow 2000.
- Wojnicka E., Brodzicki T., Szultka S., *Business clusters. Promoting enterprise in central and Eastern Europe: Poland*, OECD, 2005.

THE ROLE OF GOVERNMENT IN THE PROCESS OF CREATION AND DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN POLAND

Summary

The paper describes government activities in the process of creation of clusters structures in Poland. The article consists of three parts. The first part presents a definition of clusters, the second one describes initiatives of clusters in Poland. The third part shows the role of government in the process of cluster creation. In the article, it was emphasized that there is no specific cluster based policy in Poland, but it is a part of the innovation policy.